

Kroniek 19

Historisch Genootschap
Rotterdam

Kroniek nieuwe reeks: nummer 19, september 2018

Een onbekende schilder maakte rond de eeuwwisseling dit olieverfschilderij van de adellijke Theodore Lambert Prins (1761-1824). Na een rechtenstudie in Leiden werd Prins advocaat voor het hof van Holland en rentmeester van het hoogheemraadschap Schieland. Daarnaast bekleedde hij nog functies bij de Leenbank en het Oude Manhuis. Hij is ook enkele jaren schep en vijf jaar burgemeester van Rotterdam in de tijd dat dit ambt door vier mannen tegelijk werd uitgeoefend. Na die periode en de wijziging in het Reglement voor het Bestuur der stad Rotterdam die bepaalde dat er nog slechts één burgemeester zou zijn, werd hij op 8 maart 1824 benoemd tot wethouder. Dat duurde niet lang. Op de laatste dag van het benoemingsjaar overleed hij.

Prins woonde aan de Boompjes en was driemaal gehuwd. Zijn echtgenotes Johanna Susanna van de Spiegel en Jkvr. Adriana Catharina Elisabeth Gevers overleden na respectievelijk drie en negen jaar. Zijn derde vrouw, Louise Albertina barones van den Boetselaer, met wie hij in 1812 in het huwelijk trad, overleed in 1845. Alleen met Gevers kreeg Prins een kind, een zoon in 1803.

De inzet toont Prins op 16-jarige leeftijd, geschilderd door Guillaume de Spinny.

Van de voorzitter

In de algemene ledenvergadering van juni jl, in het fraaie Schielandshuis, werden de gebruikelijke zaken behandeld, maar werd ook het toekomstplan voor HG Roterodamum voor de komende jaren gepresenteerd. Zoals al eerder in de *Kroniek* besproken behelst het onder meer het zijn van een relevante gesprekspartner voor overheid en bedrijfsleven, het aanspreken van een grotere doelgroep en een pro-actievere rol bij het agenderen en entameren van zaken van historisch belang.

Een nieuwe wervingsfolder zal tijdens de Open Monumentendag op 8 en 9 september worden verspreid. Wij hopen dat u ons enthousiasme ervoor deelt. Over die Open Monumentendag gesproken, het thema is dit jaar 'In Europa'. Voor Rotterdam overigens 'In Europa: de haven'. Op zaterdag 8 september zal het monumentenschildje voor de beste particuliere restauratie weer door Roterodamum, ditmaal voor de 30ste keer, worden uitgereikt. Kijkt u op de site www.ondrotterdam.nl voor de 65 monumenten in Rotterdam die die dagen te bezichtigen zijn. Ook goed nieuws is dat de Stichting Droom en Daad het tweede gedeelte van de Fenix loodsen heeft gekocht om te restaureren en er, naast de dan weer terugkerende foodmarket, een landverhuizers 'museum' te vestigen, in samenwerking met ons zo gewaardeerde Stadsarchief. Maar daar blijft het niet bij, het Batavierhuis, het oude hoofdkantoor van Rederij Müller & Co – bekend van de Batavierlijn – wordt door Droom en Daad aan musici ter beschikking gesteld. Ook ontfermt deze stichting zich over het Katoenveem in de westelijke havens en het Veerhuis in Delfshaven. Ik laat de steun aan verschillende culturele instellingen hier nog onbesproken, maar ook dat verdient alle lof.

En ten slotte nog de gevelsteen van de Bijenkorf van Dudok. Het project loopt, maar veel langzamer dan wij zouden willen. Inmiddels is er een steen bijgekomen. De gevelsteen tegen de voormalige watertoren van Delfshaven, waarop Delfshaven's burgemeester Van Citters wordt geëerd en bedankt voor het realiseren van de drinkwatervoorziening in Delfshaven. Na de sloop van de watertoren in 1968 is de gevelsteen terechtgekomen in de tuin van een huis van de familie ver buiten Rotterdam. Wij proberen samen met de familie deze gevelsteen weer terug naar Delfshaven te krijgen.

Ik hoop u bij de Open Monumentendag of één van onze activiteiten weer te zien en wens U veel leesplezier met deze *Kroniek*.

Frank Roos, voorzitter

Colofon

Kroniek is het ledenblad van het Historisch Genootschap Roterodamum.

Redactie:

Sjaak van der Velden, redactieKroniek@live.nl

Basisontwerp en art direction:

Puck Gescher, Studio Gescher BNO

Medewerker aan dit nummer:

Luuk de Boer, Rene Spork en Martin L. van Wijn-
gaarden

Druk:

Printvisie, Rotterdam

Lidmaatschap:

Kroniek hoort bij het lidmaatschap van het

Historisch Genootschap Roterodamum.

Een lidmaatschap kost 35 euro per jaar.

Secretariaat:

C. Hartsuiker, Postbus 23538, 3001 KM Rotterdam

telefoon 0184-68 22 91

bank NL07 INGB 0000 077300

www.rotterdamum.nl

Kopij volgend nummer:

Kopij voor *Kroniek* 2018 nummer 20 moet uiterlijk
15 oktober 2018 binnen zijn bij de redactie.

Ontvangt u de digitale nieuwsbrief van
Roterodamum nog niet? Stuur een email naar
rotterdamum@rotterdamum.nl

en we plaatsen u op de verzendlijst.

En heeft u onze facebookpagina al eens bezocht?

www.facebook.com/rotterdamum

Ook kunt u Roterodamum op Twitter volgen
@HG Roterodamum

Foto omslag:

Museum Rotterdam

Historisch Wel & Wee Café's september en oktober 2018

donderdag 20 september

inloop 17.00 uur, programma 17.30 tot 18.30 uur
borrel tot 19.00 uur

locatie: Witte de With Center for Contemporary Art
Witte de Withstraat 50, Rotterdam

Siebe Thissen won met *Beelden. Stadsverfraaiing in Rotterdam sinds 1940* (2016) de Mr. J. Dutilhprijs 2018. In deze geschiedenis van de Rotterdamse standbeelden, monumenten en kunstwerken toont hij hoe de kunst en de stad sinds het bombardement van 1940 veranderden. Maar ook dat beeldend kunstenaars een belangrijke rol speelden in de vormgeving en beleving van de stad. Vóór 1940 was Rotterdam een havenstad met slechts een handjevol standbeelden. Vandaag beschikt de stad over een unieke collectie die meer dan 1000 beelden in de openbare ruimte telt. Voor het Historisch Wel en Wee Café zal Thissen twee beeldverhalen presenteren die in zijn boek niet aan de orde zijn gekomen:

- *Het Picasso-Fiasco* (1964)

- aansluitend een kennismaking met Florentijn Hofman

Iedereen heeft wel een mening over kunst. Een kunstwerk is nooit vanzelfsprekend. Er was al gedonder rond de komst van *De verwoeste stad* (1953), en ook de plaatsing van 'Kabouter Buttplug' (2001) en het beeld van een Duitse Heinkel bij Museum 40-45 (2009) maakten de tongen los. Gedoe hoort er nu eenmaal bij – kunstwerken zijn publieke opinie. Monumenten en sculpturen vertellen iets over de stad en de tijd waarin we leven. En burgers hebben uiteraard het volste recht daar weer iets van te vinden. Dat maakt kunst in de openbare ruimte zo spannend. In 1964 besloot het stadsbestuur – op advies van de jurist en kunstverzamelaar Piet Sanders – een ruim twintig meter hoge betonnen sculptuur van Picasso in het Kralingse Bos te plaatsen, vlakbij de molens, mooi in het groen gesitueerd. Veel Rotterdammers waren verbijsterd. Burgers kwamen in verzet en honderden ingezonden brieven bereikten de kranten. De toon was ongemeen fel: 'Dynamiet eronder!' of 'Beton? Had die Duitse bunkers lekker laten staan'. Pogingen Picasso zélf naar Rotterdam te halen, liepen op niets uit. Plaatselijke kunstenaars spraken smalend van een 'pseudo-Picasso'. Kranten noemden de kwestie het 'Picasso-fiasco'. Uiteindelijk resteerde slechts schaamrood en moest Rotterdam genoegen nemen met een aflaat. Siebe Thissen blikt terug op de gebeurtenissen van 1964.

Aansluitend volgt een gesprek met kunstenaar Florentijn Hofman. Zijn kunstwerken sieren wereldwijd de openbare ruimte, denk aan zijn veertien meter hoge bad-eend in Hong Kong of het reusachtige aardvarken in Arnhem. Momenteel werkt Hofman aan een groot

Wel niet een heuse Picasso en zeker niet zo groot, maar deze siert de stad al sinds 1969 en natuurlijk is het beeld al een keer verplaatst. Foto's Sjaak van der Velden

kunstwerk voor de Schiedamseweg in Rotterdam. Voor het Historisch Wel en Wee Café toont Hofman een overzicht van zijn werk. Marjolijn van der Meijden (CBK Rotterdam) informeert naar zijn motieven en vraagt hem hoe burgers een kunstwerk in hun armen kunnen sluiten.

donderdag 25 oktober
inloop 17.00 uur, programma 17.30 tot 18.30 uur
borrel tot 19.00 uur
locatie: Gemeaal op Zuid
Pretoriaaan 141, Rotterdam-Zuid

De Boerenoorlog in beeld gebracht (1902)

Tijdens de Maand van de Geschiedenis staat het thema Opstand centraal. Een maand lang is er aandacht voor tijden van onvrede en verdeling, van optimisme en eendracht, van durf en de kracht om door te breken, maar ook van onderdrukking, verraad en moord. Veel Rotterdamse beelden kunnen met dit thema in verband worden gebracht. Kijk maar eens naar de Afrikaanderwijk.

In 1902 werd de Afrikaanderwijk in wording verfraaid met dertien borstbeelden van Boerenleiders en Boerengeneraals uit de Tweede Boerenoorlog in Zuid-Afrika (1899-1902). Zelfs de Britse vijand dook op in Rotterdam: zo werden Cecil Rhodes en Neville Chamberlain in de Martinus Steijnstraat publiekelijk belachelijk gemaakt. Terwijl de oorlog in alle hevigheid woedde, had het stadsbestuur besloten de straten te vernoemen naar Zuid-Afrikaanse guerrillastrijders. Dat was nog eens een kloek staaltje van solidariteit met een volksopstand! Het stadsbestuur, Rotterdamse handeslites en de bevolking waren het ronduit met elkaar eens: 'Leve de opstand in Transvaal en Oranje Vrijstaat!' Nergens anders in Nederland was de sympathie voor de Boeren zo groot als in de Maasstad. Bovendien zouden Rotterdammers lering moeten trekken uit de opstand van 'onze stamgenoten' in Zuid-Afrika. Het moest maar eens afgelopen zijn met ons gebrek aan weerbaarheid. Ook wij zouden ons moeten bewapenen en kortstondig worden de volksmilities van Zwitserland als voorbeeld

Paul Kruger, de leider van de Boerenrepublieken bezocht Rotterdam in 1901. Groot enthousiasme was zijn deel. Afbeelding Stadsarchief Rotterdam

opgevoerd. Vandaag zijn nog slechts drie bustes vanaf de straat zichtbaar. Wie werden in de Afrikaanderwijk afgebeeld? Waarom juist zij? En waar zijn de beelden eigenlijk gebleven? Hoe moeten we ons vandaag tot 'foute' beelden verhouden? <

NIEUWE FOLDER

Na de aankondiging van vernieuwde aanpak van de communicatie in de Kroniek van juni j.l. zijn in september de eerste voorzichtige stappen zichtbaar. De nieuwe folder van het Historisch Genootschap Roterodamum zal op ruime schaal verspreid worden op verschillende evenementen in de stad.

Op 2 september tijdens het Oudehavenfestival ligt hij in de kraam van het Waterstadgenootschap op de Koningsdam 1. Kijk voor het uitgebreide programma op www.hetoudehavenfestival.nl.

Tijdens de Open Monumentendagen van 7 tot en met 9 september zal de folder eveneens beschikbaar zijn voor bezoekers van de Monumentenlezing door

Wim Pijbes op vrijdagavond in de Arminiuskerk, aanvang 20.00 uur. Meer informatie op www.openmonumentendag.nl/gemeente/rotterdam en uiteraard in meerdere monumenten, die geopend zijn voor bezoekers. Het komend jaar gaat Roterodamum de banden met de organisatie van de Open Monumentendag stevig aanhalen.

En uiteraard is Roterodamum te vinden op de Rotterdamse dag in de Laurenskerk op zaterdag 29 september. Hier vindt u behalve de nieuwe folder ook andere publicaties van het Historisch Genootschap Roterodamum.

Opstand in Rotterdam

tekst Sjaak van der Velden
beeld Stadsarchief en auteur

De maand van de geschiedenis staat dit jaar in het teken van Opstand. Of zoals de organisatoren zelf zeggen: 'Opstand. Van voorzichtig opereren in de illegaliteit tot massabewegingen. Na het zoet van vorig jaar met het thema Geluk keert de Maand van de Geschiedenis dit jaar terug naar tijden van oproer en verzet. Van geschreeuw, kruitdampen, hoefgetrap en fakkels tot stil protest. Van massabewegingen, opruiende pamfletten en de barricaden – en voorzichtig opereren in de illegaliteit. Tijden van onvrede en verdeling, maar ook van optimisme en eendracht. Van durf en de kracht om door te breken, én van onderdrukking, verraad en moord. Van Spartacus tot de Beeldenstorm en van de vergissing van Troelstra tot het verboden Catalaanse referendum: oktober 2018 staat in het teken van Opstand.'

Omdat de genoemde Vergissing van Troelstra precies een eeuw geleden in onze stad plaatsvond, kunnen we er niet omheen aan deze gebeurtenis aandacht te besteden. Rotterdammers hebben niet de naam erg opstandig te zijn, al is dat beeld sinds de jaren zestig wel enigszins gekanteld toen bleek dat wat betreft stakingsactiviteit Rotterdam – zoals de socioloog Binneveld schreef – de koppositie had overgenomen

'Moedwil gepleegd aan de huizinge eens wijnkoopers te Rotterdam, op den 17 Aug. 1751, na dat hij den eed had afgelegd'. Ets en gravure door S. Fokke, F. Houttuyn exc.

van Amsterdam. Als het gaat om oproer tegen het wettig gezag in vroeger tijd hoor en lees je niet vaak over Rotterdamse voorbeelden. Weliswaar zijn diverse oproeren beschreven zoals het hongeroproer van 1740, maar het beeld van gezapige gelatenheid overheerst.

Toch heeft Rotterdam in voorbije eeuwen meer opstanden en protesten gekend. Denk naast de grote havenstakingen van vorige eeuw aan het huurdersverzet in Crooswijk in de jaren dertig, 1930. Verder terug in de tijd komen we de namen tegen van Jacob de Vletter (1868), Kaat Mossel (1784) of Cornelis Costerman (1690). Alle personen wier naam verbonden is aan een rumoerige periode in de stadsgeschiedenis. Of neem het wijnkopersoproer van 1751.

Wijnkopersoproer

Wijn was in de achttiende eeuw meer dan we misschien geneigd zijn te denken een weliswaar dure, maar toch populaire drank. Het gebruik per hoofd

van de bevolking is geschat op tussen de acht en tien liter per jaar, ongeveer de helft van de huidige consumptie. Er werd dus veel wijn verkocht. Daarom verdiende de handel goed geld en groeide het gilde van wijnkopers in Iedental. De verdiensten kwamen achter niet alleen uit de groeiende vraag maar ook door het aanleggen en verdunnen met stoffen als suikerstroop, zwavel, eiwit, gebluste kalk en loodextract. Daarnaast gaven de handelaren niet al hun verkopen op aan de collecteurs van de imposten (belasting). Er werd mogelijk 30 procent zwart verdiend. De grootste wijnkopersgilden van Nederland (Amsterdam telde rond 1750 700 gildeleden en Rotterdam had er ongeveer 275) waren dan ook niet blij toen de Staten van Holland besloten dat gildeleden een eed moesten afleggen dat ze niet zouden frauderen.

In Amsterdam besloot het gilde de eed af te leggen, maar in Rotterdam weigerde men. Gilden waren een tamelijk gesloten organisatie waarvan de leden werden geacht zich aan de regels van de club te houden. Na enkele weken weigering blijkt collega Gerrit Hagedoorn uit de Bierstraat toch de eed af te leggen en mag hij weer handelen. De overige gildeleden pikken dit niet en sporen de stadsarmen aan zijn voorraad te plunderen. Dat laat men zich geen twee keer zeggen. Ruiten gaan aan diggelen en pakhuisdeuren worden opengebroken. De wijn vloeit rijkelijk die avond van 17 augustus. Op straat, in meegebrachte kannen en kruiken en zelfs in een boot die aan de kade ligt. Als de schutterij eindelijk adequaat ingrijpt is er van de voorraad van Hagedoorn niets meer over.

Historici zijn het erover eens dat deze rel niets te maken heeft met sociale of politieke motieven zoals de strijd tussen Oranje en de regenten, maar dat het 'gepeupel' door de gildebroeders werd aangezet tot zijn oproer. Onderzoek daarnaar is uiteraard zeer moeilijk zo niet onmogelijk, maar het is toch wel opvallend dat de armen zich zomaar voor zo'n verzetje zouden hebben laten lenen. Zoiets lukt alleen in een bepaald maatschappelijk klimaat. Het was slechts een paar jaar nadat in andere steden ook oproeren plaatsvonden en ook slechts enkele jaren nadat de vroedschap van Rotterdam aan de kant was geschoven. De moeilijk te beantwoorden vraag in hoeverre mensen in verzet zich zomaar laten leiden door belanghebbenden is hier aan de orde. Vergelijkbaar met de vraag of burgemeester Thomassen twee eeuwen later gelijk had toen hij zei dat tienduizend stakende havenarbeiders daartoe waren aangezet 'door in Albanië opgeleide Mao communisten'. Hoe dit ook zij, hoe is het eigenlijk gesteld met de door de Maand van de Geschiedenis genoemde 'vergissing van Troelstra'?

1918, Rotterdam in opstand

Op 11 november 1918 sprak de leider van de Nederlandse sociaaldemocratie, Pieter Jelles Troelstra, in het Algemeen Verkooplokaal aan de Goudsesingel 33a de befaamde en ook beruchte woorden: 'Zoo gezien, is in Nederland op dit oogenblik een revolutionaire toestand ingetreden. Hij plaatst de arbeidersklasse voor een geweldige taak. Verzuimt het oogenblik niet, grijpt de macht, die u in den schoot wordt geworpen, en doet, wat gij moet, en kunt doen.'

Als rasechte sociaaldemocraat wilde Troelstra overigens niet dat de straat zou regeren, maar wenste hij alles in ordelijke banen te leiden, via de organisaties van de arbeidersbeweging, partij en vakbeweging, SDAP en NVV. Aan het eind van zijn rede bezwoer hij de arbeiders dan ook zich niet te laten 'verleiden door droombeelden, door avonturiers en fantasten.' Toch bracht de man die al sinds jaar en dag in de Tweede Kamer de belangen van de Nederlandse arbeiders trachtte te behartigen geestdrift bij veel van zijn partijgenoten en ook enigszins de hoofden op hol.

Oorlogsmoe

Dat velen in eigen kring enthousiast reageerden op de woorden van hun leidsman is niet vreemd. Het waren de jaren van de Eerste Wereldoorlog. Weliswaar nam Nederland niet deel aan de gevechtshandelingen, maar als handelsland op de kruising van diverse goederenstromen ondervond het meer en meer de kwalijke gevolgen van het grote conflict. In eerste instantie beperkten de gevolgen zich tot zaken als de opvang van ongeveer honderdduizend Belgen die het oorlogsgeweld waren ontvlucht. In later jaren, toen ook de Verenigde Staten in het conflict betrokken raakten en de oorlogvoerende landen alle handel stillegden die henzelf niet ten goede kwam, geraakte de Nederlandse economie in zwaar weer. En daarmee nam onder de bevolking de onrust toe.

Bij het uitbreken van de oorlog hadden de vakbonden zich achter een soort Godsvrede geschaard en besloot men in navolging van dezelfde Troelstra die vier jaar later de wereld op zijn kop wilde zetten dat de nationale gedachte nu de nationale verschillen moest overheersen. Dus geen stakingen en demonstraties meer, maar meegaan met wat de regering in petto had. Dat duurde tot 1917 toen voor veel Nederlanders de situatie nijpend werd. Er werd weer volop gestaakt en in Amsterdam brak een kleine volksofstand uit. Huisvrouwen stonden uren in de rij voor een paar aardappelen die op de bon waren en geruchten dat er nog steeds volop aardappelen aan het oorlogvoerende Duitsland werden geleverd, maakten de stemming er niet beter op. Op 2 juli plunderden ontevreden vrou-

wen enkele wagons aardappelen, het zogeheten 'aardappeloproer'. De vrouwen kregen steun van bouwvakkers, havenarbeiders, scheepsbouwers en arbeiders van het staatsmunitiebedrijf de Hembrug. Er vielen enkele doden en vele gewonden, waarna de regering snel aardappelen aan liet voeren. Sociaaldemocraten waren trouwens niet erg enthousiast over dit volksverzet. In de krant van de partij van Troelstra verscheen een oproep om de stad niet ten prooi te geven aan chaos, en hard op te treden tegen de opstandelingen.

In 1918 werd vaak gestaakt en er vonden voedselrellen plaats omdat de nood de mensen tot de lippen steeg. Ook oproerige soldaten kwamen in beweging bij de opstand in de Harskamp, waarbij over en weer met scherp werd geschoten. Deze toenemende opstandigheid in Nederland was niet uniek. Sterker nog, in andere landen braken massaal gesteunde en veelal gewelddadige revoluties uit. We kennen allemaal wel de Russische revolutie van oktober 1917, maar ook in buurland Duitsland namen raden van arbeiders en soldaten de macht over. Op 4 november 1918 grepen 40.000 muitende matrozen, arbeiders en soldaten de macht in Kiel waarna de opstand zich verspreidde naar Wilhelmshaven en uiteindelijk heel Duitsland. Op 9 november trad de Duitse Keizer af waarna deze zich voor de rest van zijn leven terugtrok in het Nederlandse Doorn, waar hij zijn tijd doodde met wandelen en houthakken. Op verzoeken tot uitlevering wegens oorlogsmisdaden ging de Nederlandse regering niet in.

Zwichtende burgemeester

De gebeurtenissen in Duitsland maakten Troelstra enthousiast voor de mogelijkheid dat de sociaaldemocraten aan de macht zouden kunnen komen. Reeds op 5 november sprak hij – tegen de zin van veel partijgenoten die bang waren voor een revolutie Russische stijl – in de Tweede Kamer als volgt tot de regering: 'Staat gij wel stevig? Voelt gij niet langzamerhand, door de gebeurtenissen van den laatsten tijd, dat gij staat op een vulkaan? Zijt gij niet bezig, door de meest onoordeelkundige maatregelen de werking van den vulkaan te versterken? Vergeet niet, wanneer het eenmaal zoover is, dat gij u niet meer staande kunt houden, dan zullen er andere krachten komen, die uw plaats innemen. Dan is de tijd van het burgerlijke regeeringsstelsel voorbij; dan zal de arbeidersklasse, de nieuw opgekomen macht, u verzoeken van die plaats te gaan en de plaats, die haar toekomst, aan haar over te laten.'

Binnen zijn eigen partijleiding was er niet veel waardering voor Troelstra's rede, maar het zette de tegenstanders van de socialisten wel aan het denken. Toen enkele dagen later de Duitse revolutie zegevierde, nodigde de Rotterdamse havenondernemer Nijgh direct de leiders van de havenarbeidersbond bij hem thuis uit om te praten over de Duitse gebeurtenissen. Rotterdams burgemeester Zimmermann was de volgende die deze socialistische vakbondsmannen Brautigam en Heijkoop (Arie Beton) uitnodigde. Hij wilde bespreken hoe de machtsoverdracht op een ordelijke manier zou kunnen plaatsvinden en leek

HULDIGING TE ROTTERDAM.

(De reusachtige menigte tegenover het Stadhuis, op de Botersloot, zonder ophouden de Koninklijke Familie toejuichende. Op den achtergrond ziet men op de foto duidelijk de damp, welke als een mist uit het saamgepakte volk optrok !)

daarmee te berusten in een socialistische revolutie. Ook de huiskrant van de Rotterdamse burgerij, de NRC, riep in een groot artikel op tot hervormingen, terwijl De Telegraaf het eveneens op een akkoordje met de revolutionairen wilde gooien. Troelstra deed een paar dagen later in de Kamer nog een schepje bovenop zijn hoopvolle dreigement toen hij de regering bezwoer: 'wanneer gij de vraag stelt: wat geeft u het recht desnoods *te grijpen naar de macht*, dan antwoord ik u: de rechtsgrond is onze noodzakelijkheid en onze onmisbaarheid; de rechtsgrond is, dat wij aangewezen zijn, op dit oogenblik de macht te gebruiken en dat wij die macht kunnen gebruiken, om te voldoen door middel van de staatsmacht aan de groote ingrijpende eischen, die door de arbeidersklasse te meer worden gesteld, nu zij ziet hoe in de ons omringende Staten haar eigen klasse de leiding van zaken in handen heeft genomen.' En ook was daar die bijeenkomst, een van de vijf die gelijktijdig plaatsvonden in Rotterdam, waarop Troelstra zich verder in zijn enthousiasme liet meeslepen. Dat bleek duidelijk aan het eind van de dag van de wapenstilstand, op de avond van 11 november.

Geen revolutie

Als hij echt dacht dat de sleutels van stadhuis en regeringsgebouwen de socialisten zomaar in handen zouden vallen, dan had Troelstra buiten de waard gerekend. Weliswaar wilden Nijgh en Zimmerman praten,

maar de tegenstanders van de socialisten bereidden een tegenzet voor. De katholieken verspreidden al op 12 november een manifest in een oplage van 500.000 exemplaren, terwijl protestants-christelijke jongeren onder leiding van kopstukken van de Bataafsche Petroleum Maatschappij (Shell) bij de regering aandrongen op het mobiliseren van de Vrijwillige Landstorm. Men wilde zich niet zomaar gewonnen geven. De regering zelf wilde dit uiteraard ook niet en stuurde vijfduizend militairen naar Rotterdam die verspreid over de stad werden ingekwartierd. Op 13 november bleek dat de revolutie geen schijn van kans had, ook al bezwoer Arie Beton nog dat de Rotterdamse arbeiders klaar stonden om de strijd aan te gaan. In die opvatting was hij binnen de top van de partij trouwens een eenling, want de meeste sociaaldemocratische leiders wilden van een revolutie niets weten. Zelfs Troelstra bezwoer al snel dat hij niet had opgeroepen tot zo een omwenteling. Om de mogelijke opstand definitief de kop in te drukken en uit angst voor rellen legde het Rotterdamse stadsbestuur de verkoop van sterke drank aan banden. De confessionelen organiseerden op 14 november in onder andere het Algemeen Verkooplokaal en de Laurenskerk grote bijeenkomsten waar duizenden gelovigen op af kwamen. De revolutie liep zowel in Rotterdam als de rest van het land met een sisser af, wat op 18 november werd bezegeld met een massale aanhankelijkheidsbetui-

Hier vergaderden de revolutionairen en de reactie.

ging aan het Koningshuis in Den Haag, die in Rotterdam en andere steden werd herhaald. Hier op 27 november. Het was gedaan met de revolutie van Troelstra die niet meer dan een storm in een glas water bleek te zijn.

Nasleep

Dat Zimmerman de socialisten de stad had willen aanbieden, betekende uiteindelijk het eind van zijn carrière in Rotterdam. Hij vertrok naar de Volkenbond en ontpopte zich eind jaren twintig tot een bewonderaar van Mussolini. Om de revolutionaire gezindheid in te dammen, werden er sociale wetten ingevoerd waarop al heel lang was gewacht zoals Arbeidswet, achturedag, uitvoering van de Invaliditeitswet en de Ouderdomswet. De sociaaldemocraten waren niet aan het bewind gekomen maar de eisen van de arbeidersbeweging werden niet meer onder het tafelkleed geveegd. En Troelstra schreef in zijn Gedenkschriften dertien jaar later: 'In het algemeen moet worden toegegeven, dat van een onweerstaanbare revolutionaire beweging in November 1918 geen sprake is geweest. In die dagen van beroering en talloze oncontroleerbare geruchten was niet mogelijk, daaromtrent een juist beeld te verkrijgen. Mijn voorstelling van den invloed die de Deutsche revolutie op ons volk moest uitoefenen, is overdreven gebleken'. <

EUROPA INSPIREERT OPEN MONUMENTENDAG ROTTERDAM!

Open Monumentendag Rotterdam viert het verhaal van de stad! De 27e editie van Open Monumentendag op 8 en 9 september biedt een gevarieerd programma dat aansluit op het landelijke thema: in Europa!

De Open Monumentendag is als onderdeel van de European Heritage Days zelf een Europees evenement. Maar liefst vijftig landen nemen deel aan deze Europese Monumentendagen.

Wim Pijbes, directeur van Stichting Droom en Daad, opent Open Monumentendag 2018 met de jaarlijkse Monumentenlezing: 'Wij kunnen onze geschiedenis niet veranderen, maar wel onze toekomst. De enige manier om dat te kunnen doen, is om ons verleden te leren begrijpen. Want het verleden betreuren, is de wind achterna hollen. Het verleden dient om ervan te leren, zoals de toekomst dient om naar uit te kijken.' En hierin schuilt volgens Pijbes de waarde van monumenten, om het even of het gaat om molens, kerken of standbeelden. Monumenten zijn de erflaters van onze stad! Vrijdagavond 7 september, toegangskarten via arminius.nu/programma Meer informatie over programma en activiteiten leest u op omdrotterdam.nl

Wij wensen u een plezierige deelname aan de Rotterdamse Open Monumentendagen 2018!

*Luuk de Boer, voorzitter
Stichting Open Monumentendag Rotterdam*

Boeken

Mark Hoogstad, Rotterdam stad van twee snelheden, Trichis Publishing: Rotterdam 2018, ISBN 9789492881212, € 19,95

Journalist Mark Hoogstad (1970) heeft een vlot boek geschreven over de recente lokale politiek in Rotterdam. Hij volgde de politieke besommeringen tien jaar lang op de voet, eerst voor de NRC en later voor het AD. De achterflap meldt: 'Geen stad in Nederland die de laatste jaren zo'n metamorfose heeft onder-

gaan als het multiculturele Rotterdam. Van het 'afvoerputje van Nederland' tot de 'must-see attractie van de Lage Landen.' Wie en wat hebben deze opmerkelijke gedaanteverwisseling in gang gezet? 'Gedaanteverwisseling?', dat is de vraag. Rotterdam afficheert zich vaak als de enige echte stad van Nederland en stapelt graag steen op steen, liefst in overtreffende trap van hoog naar hoogst. De ambitie van Rotterdam om een metropool te worden dateert al van begin vorige eeuw. Rotterdam Wereldhavenstad is overigens meer haven dan stad, want uiteindelijk is er nooit op de metropoolambitie doorgepakt. Tijdens de wederopbouw ontstond kritiek vanuit de samenleving: Rotterdam dreigde een koele ongenaakbare stad te worden. Grote wegen en hoge kantoren dienden het bedrijfsleven, maar hoe stond het met de menselijke schaal, met wonen, uitgaan en cultuur? Pas in de jaren tachtig van de vorige eeuw ontstond een nieuw cultureel elan met onder meer een internationaal tot de verbeelding sprekende dancecultuur. Wat bouwlust betreft gebruikte Rotterdam vanaf die tijd de slogan 'Manhattan aan de Maas.' Toch wordt Rotterdam (weer) geen metropool. Hein van Haaren, onder meer voormalig directeur Academie voor Beeldende Kunsten in Rotterdam, stelde in 1992: 'Een belangrijk deel van de stadsbevolking komt uit die waarden, waar niet de mens maar een bijzonder strenge God regeert. Dat is een kant van Rotterdam die sterk aanwezig is in de stads cultuur: tussen Maas sluis en de Alblasserwaard regeert zo een wereld die niet stedelijk is. Dat proeft men in de stad.' De spectaculaire Erasmusbrug (1996) ontsloot niet zozeer Rotterdam-Zuid, maar verruimde het centrum met de Kop van Zuid. Hele bevolkingsgroepen op Zuid steken de burg zelden over en andersom waagt Noord zich zelden diep in Zuid, uitgezonderd het Feyenoord-stadion. En elan? In 2001 was Rotterdam Culturele Hoofdstad van Europa, maar direct na de lokale verkiezingen van 2002 trok Rotterdam zich terug in het leefbare bastion van 'schoon, heel en veilig', de basistaak van de overheid die kennelijk niet op orde was.

Rond 2011 werd het DNA van de stad bepaald op Rauw, Internationaal en Ondernemend, Manhattan aan de Maas veranderde in RIO aan de Maas. Het plaatst Rotterdam op één lijn met havensteden als Marseille, Bremen en Liverpool, steden met een rafel-

randje, wat de Engelsen 'edgy' noemen. Steden waar iets te ontdekken valt en die je moet veroveren. Ontdekken, kan bijvoorbeeld van Katendrecht, sinds 2012 ontsloten door de Rijnhavenburg ('de hoerenloper'). Noord dineert er op Zuid.

Probleem: in de ogen van heel wat Rotterdamers is de havenstad geen Manhattan, geen RIO, maar – Mark citeert zijn vader – Kaboel aan de Maas. Rotterdam telt meer dan 170 verschillende nationaliteiten; migranten/nieuwkomers zitten voornamelijk 'op Zuid.'

Nieuwe spectaculaire gebouwen als het Centraal Station en de Markthal geven Rotterdam internationaal aanzien, maar hoe ervaren bewoners in verpauwerde buurten de stad? De menselijke schaal in Rotterdam wordt nogal eens uit het oog verloren. De stad moet niet alleen investeren in stenen, maar vooral ook in mensen, in een gezonde goed opgeleide bevolking.

De 'snelheden' in de titel van het boek van Mark slaan op de discrepantie tussen het uiterlijk van de stad (opzienbarende architectuur, voornamelijk in Noord) en dat wat zich achter minder spectaculaire gevels afspeelt (voornamelijk op Zuid): verborgen armoede, werkloosheid, criminaliteit. Verschillende politieke partijen hebben verschillende inzichten over de aanpak, maar welke oplossingen ook gekozen worden, het gaat om de inrichting van de samenleving, met zachte (PvdA) of met harde (Leefbaar) hand, langzaam of snel. Persoonlijke ervaringen spelen daarbij een rol, zoals die van Hugo de Jonge die zijn studentenjaren doorbracht in de Millinxbuurt. Hugo de Jonge vindt het een enorme fout dat de in 2002 vermoorde 'Fortuyn door zijn politieke tegenstanders is weggezet in de extreemrechtse hoek'. Bijvoorbeeld Manuel Kneepkens (Stadspartij) noemde Fortuyn een 'polder-Mussolini' en een 'Armani-fascist.' Zoals bekend veroorzaakte Fortuyn (ik zeg wat ik denk en ik doe wat ik beloof) in 2002 een aardverschuiving in de politiek. De PvdA die zolang geheerd had in Rotterdam raakte buitenspel; Leefbaar won de verkiezing. Bij de verkiezingen van maart 2018 verloor Leefbaar drie zetels, maar was nog steeds de grootste partij. De uiteindelijk gevormde coalitie (VVD, Groen Links, D66, CDA, CU/SGP, PvdA) veroordeelde Leefbaar, tot woede en teleurstelling van Joost Eerdmans (wilde niet met de auteur praten), tot de oppositie. Ja, dat is politiek.

Het politieke spel, de confrontaties, roddel en achterklap, hoogte- en dieptepunten... alles wat je kunt vermoeden dat zich op/rond 'de Coolsingel' afspeelt, wordt door Mark smakelijk opgediend, als een insider die van de hoed en rand weet. Dat leest prettig en is zeker interessant. Zijn boek biedt niet zozeer een lange termijn analyse, maar is zelf een waardevolle bron. Mark geeft veel ruimte aan de geschiedenis van 'Dolle Dries' Mosch (Leefbaar) Rotterdammer in hart en nieren en een zelfbenoemde Pietje Bell met een hart van goud. 'Pietje' schiet een inbreker in zijn knie, is minder goed in het onderhouden van relaties en kan verder smakelijk vertellen, maar 49 pagina's is

Boeken

wel wat veel van het goede. Meer boeit het hoofdstuk over de opkomst van NIDA ('een ferm tegengeluid'). Het laatste hoofdstuk, 'Herboren Metropool' heeft als ondertitel 'maar Rotterdam is en blijft een stad van twee biotopen.' Rotterdam is hot en staat internationaal 'in the picture.' De verdichting van de binnenstad (meer inwoners) blijft evenwel een zorgpunt, net als de hoeveelheid bijstandtrekkers, want – zo stelt Hugo de Jonge in zijn afscheidsspeech: 'Een flink deel van Rotterdam profiteert nog onvoldoende mee van de vooruitgang'. Zo'n 114.000 inwoners leven op of onder het bestaansminimum. De metamorfose van Rotterdam is pas geslaagd, aldus Mark, indien de verschillende bevolkingsgroepen worden samengebracht door een wenkend sociaal – economisch perspectief en dat met een versplinterd electoraal slagveld! Hoe daaruit een coalitie is gevormd beschrijft Mark in het extra hoofdstuk, gepubliceerd op de website Vers Beton. Herdrukken verschijnen met dit hoofdstuk, dat het meest spannend is van alle stukken: de formatieperikelen met 'trouw, liefde en verraad.' Politici, het zijn net mensen, met dank aan Mark en tal van spraakzame betrokkenen.

René Spork <

**Gaten in de muur/Holes in the wall
Wederopbouwkunst en architectuur in Rotterdam/
art and architecture of the reconstruction in Rotterdam (100 minuten).**

**Onderzoek, filmplan en regie: Jan Dirk Schouten,
montage: Jaap de Goede.**

**Verschenen bij uitgeverij Diafragma
ISBN 9789490631550, € 10,-**

De architectuur of de stadsontwikkeling van Rotterdam worden uiteenlopend beoordeeld. Bewoners en bezoekers ervaren het centrum vaak als een continue bouwplaats. Het zien van *Gaten in de muur*, waarvoor Jan Dirk Schouten het onderzoek, het filmplan en de regie verzorgde, nuanceert dit beeld.

Voor de onderliggende en soms vergeten verhalen die met veel wederopbouwarchitectuur én -kunst verbonden zijn, worden diverse kunstenaars en architecten (of anders hun familie of medewerkers) geïnterviewd. Na een paar voorvertoningen komt deze film nu op DVD uit, een reden om dieper op het ontstaan en de inhoud in te gaan. Dat de film zeer goed gedocumenteerd is blijkt uit het netwerk van samenwerkingspartners waardoor de film kon ontstaan en waarvan zeker de volgende namen genoemd moeten worden: het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, de gemeente Rotterdam en CBK Rotterdam, Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Simone Vermaat) en Frans van Burkom.

Filmmaker Jan Dirk Schouten (zelf architect) raakte door het werk van monumentaal kunstenaar Ger van Iersel geïntrigeerd door wederopbouwkunst. Maar van de gebouwen, die sinds de wederopbouwtijd het Rotterdamse straatbeeld bepalen, zijn er ook al weer veel verdwenen. Sommige zelfs volledig onopgemerkt.

Is er geen oog meer voor? Of is het een blinde vlek, dat scheppingen in de stad niet meer begrepen of zelfs niet meer gezien worden? Of zijn die gebouwen en kunstwerken uit die tijd, die ook een tijd was van ruimte voor experimenten, restanten van een korte periode waar nu op verschillende wijzen tegen aangekeken wordt? Deze vragen dragen de film en daarbij komen bekende voorbeelden van het samengaan van kunst en architectuur aan de orde, zoals de (gesloopte) Pauluskerk (Van der Veen/ Van Iersel), de blinde kopgevel van het Stationspostkantoor (Kraaijvanger/de Roode) tegen de achtergrond van onder meer de bankgebouwen aan de Blaak en de Dominicuskerk (Kraaijvanger). Bij deze gebouwen zochten kunstenaars en architecten nieuwe samenwerking bij de invulling van de lege binnenstad na het bombardement van 1940.

Dit samengaan vormt het decor voor het overdenken van de synthese van kunst en architectuur. Een van de vaker terugkerende thema's is de al genoemde eenheid. Dat streven naar eenheid was niet nieuw in Rotterdam. Sinds 1909 was dat al een onderwerp bij het volkshuis Ons Huis, een ontmoetingsplaats opgericht met het oog op de verheffing van het volk en versterking van de onderlinge dialoog tussen verschillende klassen. Aan de locatie in de Gouvernestraat is ook de naam Bakema verbonden. Naoorlogse ontwerpers zochten wederom naar eenheid voor volk en kunst. Zij beleefden het als een prachtige gedachte om in eenheid aan een betere wereld te bouwen. Maar de daarbij behorende eensgezindheid stond ook regelmatig onder druk, en niet alleen in de samenwerkingen in de praktijk. Bij het vormen van monumentale kunst voor het volk, zette de kunst zichzelf ook wel eens buitenspel, of de eenheidsvorming werd als te dwingend en als te opgelegd ervaren. En wanneer omstanders inspraak kregen, bleek dat het oorspronkelijk houden van de concepten van de ontwerpers van kunst en architectuur geen sinecure was.

In de film toont Schouten op integere wijze de idealen en ook de minder rooskleurige ervaringen van betrokkenen. Wat niet gedoofd is, is het elan. Want zonder moralistisch of betweterig te worden lijkt het gesternte, zo blijkt tegen het einde van de film, juist hoopvol voor een nieuwe eenheid tussen het samengaan van kunst en architectuur, maar ook ambacht. Niet alleen de tijd leerde dat, maar juist ook de mensen – architecten en kunstenaars – met hun dromen en missies.

Na het zien van de film zal de kijker alerter zijn, die beseft dat de stad meer is dan een bouwplaats alleen; zij is ook een levend document van idealen en visies.

Martin L. van Wijngaarden <

Behouden beeld

beeld Sjaak van der Velden

Je fietst er soms zomaar achteloos aan voorbij. Toch zijn deze panden aan de Rechter Rottekade de moeite van het nader bekijken meer dan waard. Ze behoren tot de weinige restanten van Rotterdam die het bombardement en de naoorlogse sloopwoede hebben overleefd.

De bewoners redden de huizen in 1940 van het inferno door ze met rivierwater nat te houden. Evenzogoed stonden ze in de jaren zeventig op de nominatie om alsnog te worden gesloopt. De vergunning was al afgegeven door ambtenaren met een stuitend gebrek aan historisch besef, maar plaatsing op de monumentenlijst voorkwam sloop. Deze plaatsing was vooral te danken aan het feit dat er unieke wandschilderingen aanwezig zijn.

De rijke koopman Claes Langenberg had omstreeks 1720 deze wandschilderingen laten aanbrengen als ode aan handel, vrijheid en welvaart. Ook een aantal andere 'authentieke details', zoals dat op Funda zou heten, hebben de tand des tijds, het bombardement en de gemeentelijke sloopwoede overleefd. En nu, na een vakkundig uitgevoerde restauratie staan ze daar als een van de weinige herinneringen aan vooroorlogs Rotterdam. <

KORTE AGENDA

20 september:

Inloop 17.00 uur, programma 17.30 tot 18.30 uur, borrel tot 19.00 uur.

Locatie: Witte de With. Center for Contemporary Art, Witte de Withstraat 50, Rotterdam

25 oktober:

Inloop 17.00 uur, programma 17.30 tot 18.30 uur,

borrel tot 19.00 uur.

Locatie: Gemaal op Zuid, Pretoriaaan 141, Rotterdam-Zuid

Ontvangt u de digitale nieuwsbrief van Roterodamum nog niet? Stuur een email naar roterodamum@roterodamum.nl en we plaatsen u op de verzendlijst.